

Entrevista a Josep Maria Salrach

per Pere Benito i Monclús*

Universitat de Lleida

El propassat 28 d'abril, Josep Maria Salrach ens va deixar després de lluitar durant un any i mig contra un càncer de mal pronòstic. Immediatament, des que es va saber la notícia, la premsa catalana va reconèixer de manera unànime la pèrdua d'un dels grans referents de la història medieval de Catalunya i també la d'un historiador que s'havia fet un lloc entre el gran públic per l'abast de la seva obra divulgativa, com a autor i coordinador de grans síntesis d'història de Catalunya, i per la seva incansable tasca com a docent, que havia exercit amb mestratge i entusiasme al llarg de més de cinquanta anys a la Universitat de Barcelona i a la Universitat Pompeu Fabra i, encara després de jubilar-se, mitjançant els cursos per a la gent gran de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Nascut a Llinars del Vallès el 1945, Josep Maria Salrach i Marès es va llicenciar en Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona el 1969 i es va doctorar el 1974 amb una tesi sobre els orígens del comtat de Besalú dirigida pel professor Emilio Sáez. Va ser professor d'Història Medieval a la Universitat de Barcelona entre el 1970 i el 1993, moment en què es va incorporar a la Universitat Pompeu Fabra, de la qual seria catedràtic d'Història Medieval fins a la seva jubilació i posteriorment catedràtic emèrit. El 2007 va ingressar com a membre de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans.

Josep Maria Salrach és autor d'una extensa obra d'història política, social i econòmica de Catalunya i de l'Occident medieval, de la qual destaquen *El procés de formació nacional de Catalunya. Segles VIII i IX* (Edicions 62, 1978, 2 vol.); amb Eulàlia Duran, *Història dels Països Catalans. Dels orígens a 1714* (Edhasa, 1980, vol. I-2); *El procés de feudalització (segles III-XII)* (vol. 2 de la *Història de Catalunya* dirigida per Pierre Vilar, Edicions 62, 1987); *Entre Roma i el Renaixement. Història i textos de l'Occident medieval* (Eumo, 2002); *Catalunya a la fi del primer mil·lenni* (Eumo, 2004); *La fam al món. Passat i present* (Eumo, 2009), *La formació del campesinado en el Occidente antiguo y medieval* (Síntesis, 2010), i *Justícia i poder a Catalunya abans de l'any mil* (Eumo, 2013).

* Pere Benito Monclús, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-4292-7512>.

Va coordinar el volum 2 de la *Història, Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*, dirigida per Borja de Riquer (Enciclopèdia Catalana, 1998), els quatre volums de la *Història Agrària dels Països Catalans*, dirigida per Emili Giralt (2004-2008), i *Naixement de la nació catalana* (Enciclopèdia Catalana, 2023).

Va participar en diversos projectes de recerca sobre l'evolució del sistema feudal, la renda senyorial i la fiscalitat a la Catalunya medieval dirigits per Manuel Sánchez i Pere Verdés des de la Institució Milà i Fontanals del CSIC. Amb Gaspar Feliu i Ignasi Baiges va dirigir *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona* (Fundació Noguera, 1999 i 2010), i des de 2009, amb Gaspar Feliu, la *Catalunya Carolíngia*, el monumental projecte d'edició dels documents catalans anteriors a l'any 1000 iniciat a l'Institut d'Estudis Catalans per Ramon d'Abadal i de Vinyals. En els darrers anys, juntament amb Tomàs de Montagut, va dirigir un altre projecte de l'IEC dedicat a l'edició i l'estudi dels documents judicials catalans dels segles IX-XII, publicat en dos volums amb el títol *Justícia i resolució de conflictes a la Catalunya medieval. Col·lecció diplomàtica* (Generalitat de Catalunya, 2018 i 2025).

L'obra menor de Josep Maria Salrach és també rellevant, amb centenars d'articles enciclopèdics d'història medieval publicats a la *Gran Enciclopèdia Catalana* i al *Diccionari d'Història de Catalunya*, treballs i balanços d'historiografia catalana, diverses biografies d'historiadors i nombroses ressenyes de novetats editorials.

En Josep Maria em va rebre el 25 de febrer al seu domicili del carrer Joan Güell, 149-153, del districte de les Corts de Barcelona, en un petit estudi on hi tenia l'ordinador i una selecció de llibres i obres de consulta necessàries per al que estava escrivint. Estava molt serè i intel·lectualment lúcid. M'explicà l'evolució previsible de la seva malaltia i el que li esperava les properes setmanes, i intentà en tot moment tranquil·litzar-me. No pensava en ell. Només tenia una preocupació al cap, i no era la seva salut: acabar la seva part del volum d'introducció a la *Catalunya Carolíngia* en el qual estava treballant. A cada pregunta que li feia era difícil aturar-lo. Semblava que tingués un interès especial per a explicar-nos aspectes desconeguts de la seva vida personal i acadèmica. Al final, abans d'acomiar-nos per sempre, em va dir que estava molt content d'haver fet aquesta entrevista per a *Recerques*. Aquí la teniu.

[P.B.] Tu vas néixer a Llinars del Vallès, l'any 1945, dins d'una família d'arrels pageses. Els teus orígens rurals expliquen certament moltes coses de la teva obra, però com sorgeix la vocació d'historiador medievalista en un jove que viu en un poble sense un patrimoni medieval destacat?

[J.M.S] A veure. És veritat que per part del meu pare, el meu besavi havia estat masover de can Bordoï de Llinars a principis del segle XX. El seu fill, és a dir, el meu avi, era un home polifacètic: barber, carter, hortolà. Era un pagès, en realitat, i també feia espardenyes. El meu pare va intentar ser empresari del tèxtil, però va fracassar rotundament. Va perdre tot el patrimoni familiar, entre altres coses, perquè va patir un accident, va perdre una cama i va estar molts mesos a l'hospital. Va ser un moment molt complicat als anys cinquanta. Li va quedar una petita fàbrica de lleixiu amb la qual intentava guanyar-se la vida, però, com que li faltava una cama, necessitava l'ajuda de la dona i dels fills. Jo recordo als dotze anys que anava a la

fàbrica a ajudar-lo. Per aquesta banda, segurament no va venir cap influència, però per la part de la meva mare sí. L'oncle patern de la meva mare era l'escultor Frederic Marès, i dels Marès venia una afició al col·leccionisme. Recordo que la meva mare tenia una gran admiració pel seu oncle. De petit m'havia portat a veure el Museu Marés, i a casa hi havia col·leccions de cromos antiquíssimes dedicades a l'expansió mediterrània. Recordo els cromos que reproduïen pintures conegudíssimes dels grans pintors catalans de principis del segle XX. Aquesta doble influència, el col·leccionisme de peces que ens portaven a la història, la veneració cap a un oncle que era un col·leccionista nat i el seu museu, va anar fent que m'interessés per la història. La veritat, però, és que la meva vocació inicial era ser escriptor, volia escriure. Això potser no ho he dit mai i soc un historiador fracassat.

[P.B] Sí, no ho havia sentit mai...

[J.M.S] Jo volia ser escriptor i llegia molt. Fins als quinze anys vaig anar a l'escola pública de Llinars, on tot es feia en castellà. I el que llegia eren autors castellans. Recordo que tenia una gran admiració per Azorín i naturalment per Antonio Machado. I la meva inclinació cap a la història va venir perquè en un moment determinat, clau en la meva vida, quan tenia quinze anys, el meu pare m'havia posat a treballar amb unes serres a Llinars per guanyar alguns diners més per a la família. Llavors, algú –no he sabut mai ben bé qui– va convèncer el meu oncle perquè em pagués un professor particular que m'ajudés a superar el quart de batxillerat i la revàlida. I me'n vaig sortir, i el meu pare em va assenyalar a *La Vanguardia* uns llocs on podia anar a buscar feina a Barcelona per continuar el batxillerat superior. I vaig baixar a Barcelona, vaig trobar feina i vaig estar un any treballant en un centre d'ensenyament per correspondència. Treballava de dia al magatzem i estudiava a l'Institut Maragall nocturn, que a la nit tenia una àrea per a nois. I vaig treure tan bones notes que algú més va tornar a convèncer l'oncle que m'havia de pagar la carrera íntegrament. I l'oncle em va pagar la residència dels Escolapis i la matrícula a l'Institut Milà i Fontanals, i allà vaig fer el batxillerat superior. I és clar, a tothom de la família li va semblar que el que volia l'oncle era que jo acabés fent Filosofia i Lletres i anés a treballar amb ell al Museu Marès. I en el fons va ser una cosa tan senzilla com aquesta. Mentre feia la carrera vaig anar descobrint que a mi el que m'agradava era la història en el sentit d'escriure, llegir, publicar, editar, coses d'història, i no treballar en un museu, on jo em feia la idea que acabaria sent una mena d'administratiu.

[P.B] Quins professors vas tenir a la facultat i quins et varen influenciar més?

[J.M.S] És curiós, perquè els que més em van influenciar van ser els professors de Literatura: l'Antoni Vilanova m'agradava molt, el José Manuel Blecu també, però si hagués d'esmentar algú d'Història, aquest seria el professor d'Història Contemporània Carlos Seco Serrano, especialista en l'època d'Alfons XIII. Era un gran historiador i un gran professor. De medieval no tinc bons records. Tinc bon record del professor Emilio Sáez perquè era una persona molt generosa que em va acollir molt bé, no tant com a professor a l'aula, però és important tenir un professor que t'aculli i amb el qual et puguis trobar bé per iniciar la teva recerca. En aquest

sentit, l'he de posar entre els professors que em van influenciar. El professor Alberto de Castillo feia una Història Universal enormement positivista. Havíem d'aprendre de memòria la relació dels emperadors bizantins. Però hi havia alguns professors ajudants dels quals tinc un bon record. La doctora Carme Batlle era professora ajudant de l'Emilio Sáez, i quan li tocava fer la classe l'escoltàvem bé. I també escoltàvem bé un professor que després va marxar a Salamanca i va ser catedràtic d'Història Medieval i bon amic meu, el José Luis Martín. En sentit estricte, no vaig tenir un mestre en qui emmirallar-me, però he de fer una excepció. Vaig conèixer Manuel Riu, no el vaig tenir mai com a professor, però vaig anar a excavar amb ell i mitjançant el diàleg, el contacte directe en les recerques arqueològiques, era un home que deixava petjada. He escrit una petita biografia d'ell perquè també em va influenciar positivament. Era un home que havia llegit molt. I, sobretot, en un moment determinat jo vaig ser ajudant de l'Emilio Sáez al Departament. El cas, però, és que el contacte més estret el vaig tenir amb Manuel Riu, de qui era ajudant el Manolo Sánchez. I al voltant del Manuel Riu es va formar un equip i vam fer una obra que ha circulat molt a l'ensenyament universitari a Espanya, el llibre *Textos comentados de época medieval* de l'Editorial Teide. El Riu ens deia què havíem de llegir, com havíem d'enfocar cada capítol. El Manolo feia els seus capítols, jo els meus, la Carme Batlle els seus, el Salvador Claramunt els seus, el Joan F. Cabestany els seus i ell ens orientava, els corregia, els comentava. Això per a mi va ser conèixer un primer mestre.

[P.B] I com et converteixes en professor ajudant del Departament?

[J.M.S] A mi em dirigia la tesi el doctor Emilio Sáez, però qui em llegia els capítols i em feia algun comentari de tant en tant era el Manuel Riu. I en un moment determinat, i va ser per mi una sort extraordinària, a un professor del Departament que es deia Miquel Gual Camarena li surt una plaça a Granada i se'n va. I queda lliure l'assignatura d'Història de la Corona d'Aragó, que, en principi, l'assignen, de comú acord amb Emilio Sáez, a Manuel Riu, i ell em diu: «No voldria pas fer vostè aquesta assignatura?». I jo li responc: «I tant que sí!». I segueix el Riu: «Però no podrà signar les actes, eh. Vostè haurà de fer l'assignatura com si l'estigués fent jo». I jo: «Encantat de la vida!». I així vaig començar a donar Corona d'Aragó i la vaig donar tota la vida.

[P.B] I combines les classes a la universitat amb els encàrrecs editorials. Com entres a treballar en el món editorial ?

[J.M.S] He de fer un petit pas enrere. Jo feia segon o tercer de carrera i un company de curs em diu: «El professor Joaquim Marco, per encàrrec de l'Editorial Salvat, està començant un diccionari enciclopèdic en castellà en quatre volums i està buscant redactors entre els estudiants. No t'interessaria pas?». I jo li dic: «Home, a bodes em convides! A mi m'ho està pagant tot l'oncle. D'aquesta manera, no hauré d'anar cada mes a presentar-li factures». I després vaig pensar: la teva vocació per escriure trobarà un camí. I vaig començar així.

I quan treballava a l'Editorial Salvat vaig acabar la segona meitat de la carrera. La carrera era de cinc anys, però ja redactava tants articles d'història que em vaig

dir: «Jo vull acabar la carrera abans i casar-me amb la Mercè. I els últims anys, en lloc de fer-ho en tres anys ho faré en dos». De manera que jo vaig entrar l'any 1964, vaig acabar el 1968 amb el Borja de Riquer i el Jordi Maluquer, que havien començat la carrera abans que jo.

Bé, just acabo la carrera i l'oncle em fa cridar per l'Ajuntament de Barcelona per signar un contracte per treballar al Museu Marès. Jo me'n vaig a l'Ajuntament i li dic: «Miri, jo no el vull signar, aquest contracte, jo vull continuar treballant a l'editorial». I el Joan Ainaud de Lasarte em ve a veure i em diu: «Vostè està boig! Vostè és el nebot del senyor Marès. Vostè treballarà amb ell tota la vida. No té cap problema!». I li dic: «És que a mi el que m'agrada és una altra cosa. Jo no vull fer d'administratiu en un museu. Tampoc he estudiat Història de l'art. Jo vull continuar escrivint a l'editorial, que m'agrada molt». «Bé, bé, vostè mateix». L'oncle es va enfadar molt. Durant anys no em va parlar, però bé... Aleshores vaig continuar treballant a l'editorial.

I jo crec que va ser aquell mateix any que rebo una trucada de don Emilio Sáez: «José María, ¿quiere una plaza de ayudante?». Anava així en aquella època, a dit. Jo crec que va ser la doctora Carme Batlle que el va convèncer. Llavors em crida al Consejo: «Venga al Consejo, que hablaremos». «Mire, usted será mi ayudante, y Manolo Sánchez, que llega ahora de Granada, será el ayudante de Riu. La única cosa que le pido es que esté siempre preparado para que, en cualquier hora del día, cuando yo le llame, usted venga y me sustituya en clase». «Però doctor Sáez, yo trabajo en Salvat y me gano allí la vida más o menos y tengo ya esposa y un hijo, y estoy esperando otro hijo». «Usted no se preocupe, usted trabaja en Salvat y aquí solo ha de venir cuando se le pida». «Ah bueno, pues muy bien». I així vaig començar.

[P.B.] A Salvat dirigeixes la *Història de Catalunya*, de la qual, a més, coordines el volum 6 (1978-1979) i la *Historia Universal* (10 vol., 1980-1983), però, de fet, mai abandonaràs el món editorial, i els encàrrecs d'articles enciclopèdics, la direcció i coordinació de projectes i la redacció d'obres de síntesi se succeiran a un ritme vertiginós: amb Eulàlia Duran escrius els volums 1-2 de la *Història dels Països Catalans. Dels orígens a 1714*, coordinada per Albert Balcells (Edhasa, 1980); col·labores en el volum IV de la *Historia de España*, dirigida per Manuel Tuñón de Lara (Labor, 1982); escrius el segon volum de la *Història de Catalunya* dirigida per Pierre Vilar (Edicions 62, 1987); amb Mercè Aventín el volum 1 de *Conèixer la Història de Catalunya. Dels orígens al segle XII* (Vicens-Vives, 1985) i encara el manual d'*Història Medieval de Catalunya* de la UOC (1998); coordines el volum 2 de la *Història, Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*, dirigida per Borja de Riquer (Enciclopèdia Catalana, 1998) i els quatre volums de la *Història Agrària dels Països Catalans*, dirigida per Emili Giralt (2004-2008). Darrerament encara dirigiràs *Naixement de la nació catalana*, publicat per Enciclopèdia Catalana el 2023.

Són obres de síntesi que intenten superar la història política tradicional i substituir-la per una nova narrativa que posa en el primer pla els processos socials, econòmics i ideològics. Moltes d'elles han marcat la visió de la història de Cata-

lunya de diverses generacions d'estudiants i historiadors. Com veus tot el que has escrit amb la perspectiva del temps?

[J.M.S] Sincerament, si avui tornés a viure, miraria de reduir l'ambició d'escriure per aprofundir més en la recerca. Encara que jo sentia molt la necessitat d'escriure. En no poder ser escriptor, com volia, vaig intentar ser-ho a través de la història. A més, jo em trobava amb una dificultat: com que per guanyar-me la vida i mantenir la família, perquè la Mercè en aquells moments no treballava, havia de continuar treballant a l'editorial, difícilment em podia imaginar a mi mateix fent el que ha de fer un autèntic medievalista, que és treballar a l'arxiu. I, per tant, el succedani era fer síntesis, fer-les el millor possible. Sí que és veritat que segurament he escrit molt i això ha influenciat diverses generacions... les mateixes generacions que tenia a les meves classes, ja que aprofitava molt el que escrivia per explicar-ho a classe.

De passada, hauria de dir que jo vaig sortir del poble als setze anys havent après a parlar i llegir català dels meus pares. Els meus pares em van ensenyar la llengua catalana i el meu pare tenia un interès especial que llegís en català. Em regalava llibres, i com que jo era el gran, em feia llegir als meus germans cada nit. Per tant, vaig aprendre a llegir el català, però mai a escriure'l. A l'Escola Nacional, al poble, tot es feia en castellà. On vaig aprendre català? A l'Editorial Salvat, i curiosament el vaig aprendre quan, havent redactat molts articles enciclopèdics en castellà, els editors de Salvat van decidir nomenar-me director editorial d'una enciclopèdia en català. Jo no en sabia, d'escriure en català, i van ser els correctors de Salvat els qui me'n van ensenyar. Els meus mestres van ser un senyor que es deia Josep Llobera, un senyor que es deia Joaquim Pomares i el poeta Carles Camps Mundó, que em corregien tot el que jo escrivia. Llavors vaig fer l'aprenentatge d'escriure en català a la *Història dels Països Catalans* amb l'Eulàlia Duran, a còpia de consultar el diccionari i la gramàtica constantment.

[P.B.] En els darrers vint anys, mentre la recerca creixia exponencialment i s'allunyava del gran públic, la publicació de síntesis d'història de Catalunya ha minvat, sense desaparèixer del tot. Penso en la *Història de Catalunya* dirigida per Albert Balcells (L'Esfera dels llibres, 2006), *La formació d'una identitat. Una història de Catalunya* de Josep Fontana (Eumo, 2014) i, més cap aquí, la trilogia dirigida per Borja de Riquer, *Història mundial de Catalunya* (Edicions 62, 2018), *Vides catalanes que han fet Història* (Edicions 62, 2020) i *La memòria dels catalans* (Edicions 62, 2025). Sembla, tanmateix, com si el gènere de les grans síntesis hagi entrat en crisi. És un problema de falta de demanda? De canvi de paradigma editorial? Que la història nacional interessa menys en una societat cada vegada més multicultural? Que els interessos dels lectors es desplacen cap a la història mundial de Yuval Noah Harari? O senzillament és un problema de falta de relleu generacional, una conseqüència de les exigències que les agències de la recerca imposen a les noves generacions d'historiadors que volen fer carrera acadèmica?

[J.M.S] Bé, segurament tot aquest conjunt de causes hi té un paper. Jo afegiria que va haver-hi un *boom*, uns anys de molta producció de síntesis d'història de

porten finalment a un de sol, fonamental, que és explicar, i en el cas de Catalunya em sembla que és bastant evident: com és que existim després de tants segles d'història sense tenir un poder polític propi. Per tant, ho expliquis a través de l'economia; com Pierre Vilar, a través de la història política, com Ferran Soldevila, o a través de la història socioeconòmica, com Vicens, al final l'últim fil conductor, el pal de taller, és identitari.

[P.B.] Dins l'Espanya de les autonomies, creus que encara és possible i té sentit una *Història dels Països Catalans* com la que vares publicar el 1980 amb Eulàlia Duran? I una història de la Corona d'Aragó?

[J.M.S] A veure. Anem per parts. La *Història dels Països Catalans* segurament va ser en el seu moment un salt endavant massa gran, perquè en aquells moments nosaltres el vam escriure convençuts que en l'àmbit dels Països Catalans hi havia un gruix de gent que creia, com nosaltres, que formàvem part d'un mateix poble. Que l'evolució històrica ens havia separat, havia fet que uns se sentissin exclusivament d'una part d'aquesta àrea geogràfica i d'altres ens sentíssim catalans i de Catalunya però també d'una àrea més gran. En tot cas, vam fer un assaig que historiogràficament intentava trobar uns fonaments històrics a aquesta il·lusió col·lectiva, a aquest desig de formar tots una sola comunitat. És veritat que no es veu avui dia que això sigui possible, almenys a curt i a mitjà termini. Jo crec que va ser escrita amb la idea, no de colonitzar, ni de dir als valencians i mallorquins que han de ser catalans, sinó de dir-los: des del nostre punt de vista, tenim aquestes coses en comú i vosaltres heu de decidir lliurement el que voleu ser. Jo crec que en aquest sentit no va ser un treball inútil. I de fet, dins del País Valencià hi ha molta gent que valora l'obra i creu que té elements positius. He de reconèixer que quan la vaig escriure vaig aprendre molt, però no vaig ser capaç de fer una síntesi com calia perquè vaig parlar de cada país per separat. No vaig ser capaç, com va fer Eulàlia Duran, d'integrar-ho tot en un sol discurs. Vaig escriure uns capítols sobre València, sobre Mallorca, sobre Catalunya, perquè no vaig ser capaç de transcendir els marcs que la historiografia m'havia marcat. Però era un primer intent, i en aquest sentit ho han valorat els historiadors medievalistes valencians, per exemple.

En canvi, no existeix una història de la Corona d'Aragó escrita des de Catalunya. Encara que fos una història des de la vessant institucional, s'hauria de fer, fins a l'arribada dels Borbons, això és claríssim. Si ara l'hagués d'escriure, la començaria amb la creació de la Corona d'Aragó pròpiament, perquè la faria des d'una perspectiva institucional sobretot. Això no ho tenim, i hi hauria de ser perquè la Corona d'Aragó ha estat una institució fonamental en la història de Catalunya i d'Espanya.

[P.B.] La teva producció està fortament influenciada per Ramon d'Abadal, Ferran Soldevila, Jaume Vicens Vives, Pierre Vilar, Pierre Bonnassie, la historiografia francesa, el marxisme i la teoria dels modes de producció. Com se succeeixen aquest conjunt tan divers d'influències?

[J.M.S] Jo vaig començar, com he explicat abans, redactant articles enciclopèdics per a l'Editorial Salvat. Al mateix temps feia articles per a la *Gran Enciclopèdia Catalana* i tots em demanaven biografies de reis. On m'havia d'inspirar jo per

escriure sobre la història dels comtes, dels reis, o de les grans batalles, dels grans tractats...? Era una història política. I aquesta història política la vaig aprendre sobretot de Ferran Soldevila. Ferran Soldevila té una obra en castellà enorme, no sé si són set o vuit volums, que és la *Historia de España*. Una obra que a mi em semblava admirable, escrita des de la perifèria però amb una objectivitat que no era nacionalisme espanyol. Potser era un nacionalisme català, però molt matisat, perquè era una història d'Espanya tan bona que, encara abans de morir, Josep Fontana em deia: «No creus que l'hauríem de traduir al català i publicar-la a Crítica?». Jo li deia que sí. No sé si es farà mai, això, però és una obra molt bona i molt ben escrita. Per mi Ferran Soldevila era un model d'escriptor. Amb ell vaig començar a estimar la història. Després, per raons de la tesina que el professor Joan Bastardas, de llatí medieval, em va suggerir sobre el bisbe Miró Bonfill, vaig llegir Ramon d'Abadal i *Els primers comtes catalans* em va agradar molt. Vaig trobar una obra molt seriosa escrita per un jurista que escrivia amb molta propietat. El vaig admirar i em va captivar. Per tant, les primeres influències, sens dubte, són aquests dos autors, d'un catalanisme indiscutible i d'una perspectiva més aviat conservadora, sobretot Ramon d'Abadal. Però a mi em va agradar molt. Vivia a Salvat en un món en què pràcticament tothom era comunista. Jo no, que venia d'un poble i era catòlic i realment m'horroritzava bastant. Però m'hi vaig trobar bé, amb aquell jovent. Vaig admirar la seva vocació pel combat i la transformació social i m'hi vaig enganxar força. Bé, però això no va impedir que jo admirés Soldevila i Ramon d'Abadal. I després, per ampliar més, llegia les Biografies Catalanes dirigides per Jaume Vicens Vives. És la tercera influència important en mi. Aleshores, a les classes meves a la universitat, de la primera època, la gent en té un bon record, però jo estic convençut que era una història bastant positivista. Però en aquella època tots els joves historiadors érem antifranquistes. Antifranquistes, perquè encara vivia Franco, o senzillament perquè encara vivia el franquisme. I encara viu! I aleshores, aquest antifranquisme passava pel PSUC i pel materialisme històric. I, per tant, ens vam fer marxistes per la presència que el PSUC tenia en la societat i perquè era una manera de ser antifranquistes. Però no vaig trigar a descobrir que a França hi havia historiadors molt bons, materialistes històrics o marxistes, començant per Pierre Vilar, que tenia una profitosa relació amb Vicens Vives. I vaig llegir Vilar i em va seduir la seva síntesi sobre la crisi catalana a la qual em vaig aferar tant que em costa desfer-me'n, em costa adoptar una perspectiva diferent, com adopten els meus alumnes i els meus amics.

Bé, en tot cas, va ser col·laborant amb Salvat que vaig buscar autors estrangers per a una història que s'havia de vendre a Espanya, a l'Amèrica Llatina i després exportar al mercat francès, que va ser la *Historia Universal Salvat*. Pensant en aquest mercat ampli, vaig anar a veure Pierre Vilar a París. I Pierre Vilar em va dir: «Jo no puc, vaja, no m'interessa coordinar un volum. Però, en canvi, hi ha un parell d'historiadors francesos amics meus, deixebles meus, que podrien coordinar-la». I em va orientar cap a Michel Vovelle i algun altre autor, i aquí va començar una relació més directa amb el món francès. Per altra banda, per al volum de medieval, a través del Manolo Sánchez, amb qui m'unia una gran amistat, i que a les seves classes de Baixa Edat Mitjana Universal introduïa molts historiadors francesos del

materialisme històric, vaig conèixer Guy Bois i altres autors. I quan vam planificar amb ell la *Historia Universal Salvat* vaig entrar en contacte amb aquesta escola d'historiadors francesos. Després, un dia, entro al despatx del meu amic i mestre Manuel Riu i me'l trobo llegint una propaganda que li havia acabat d'arribar de Tolosa de Llenguadoc. Era l'índex de la tesi de Pierre Bonnassie que encara no havia arribat. I li pregunto: «Doctor Riu, què està mirant?». Diu: «Estic veient que els francesos ens ho fan tot!» —«Què vol dir, doctor Riu?» —«Home, miri, aquest senyor ha fet una tesi dedicada íntegrament al feudalisme català, cosa que hauríem d'haver fet nosaltres». I a partir d'aquí jo integro a les meves classes Pierre Bonnassie. El lleigeixo, potser abans que ningú pràcticament, per incorporar-lo a les meves classes, als meus llibres. Em sedueix molt perquè és una història molt racionalista, molt ben construïda arquitectònicament. L'arquitectura de la seva tesi em sedueix molt i el vaig a veure a Tolosa per si vol col·laborar amb algun dels meus projectes de Salvat. Em diu que no, però em rep molt bé i a partir d'aquí comença una relació. Em proposa molt ràpidament un intercanvi Erasmus, que va ser el primer a la Universitat de Barcelona, molt profitós. I tu n'ets un exemple.

[P.B.] Des del materialisme històric intentes rellegir la història social i econòmica de la Catalunya d'abans de la *Catalunya dins l'Espanya moderna*, de Pierre Vilar, i d'abans de la *Catalunya mil anys enrere*, de Pierre Bonnassie. Sostens que entre la crisi de l'Imperi romà i el segle XII, Occident conegué una llarga transició des del sistema de producció esclavista i tributari fins al feudalisme. Després vindria una Arcàdia feliç de la pagesia i, en ple segle XI, el canvi o revolució feudal, un autèntic cataclisme social... Són tesis fortes, algunes oblidades —penso en l'acarnissat debat sobre la mutació feudal de la historiografia francesa de la dècada de 1990, sense continuïtat posterior—; d'altres, com la visió pessimista d'una pagesia oprimida i aliena al mercat, qüestionades per la historiografia de la comercialització dels historiadors anglosaxons. Creus que havíem oblidat el mercat, l'estratificació interna de la societat rural, la mobilitat social o l'*agency* de la pagesia dins la senyoria (o del feudalisme, si ho prefereixes)? Potser per un miratge de les fonts produïdes per les administracions senyorials?

[J.M.S.] Sí. Sens dubte, el mercat té una gran influència en la història medieval i rural, i possiblement no li hem donat la importància que es mereix. Encara més, la naturalesa de les fonts ens pot haver equivocat el camí. Si tu investigues la documentació pagesa, la que es troba als masos, la història de la pagesia és totalment diferent que si analitzes el món pagès des de la perspectiva senyorial.

[P.B.] I encara més des de la perspectiva de la documentació notarial, on es captura l'*agency* de la pagesia...

[J.M.S.] Exactament, sí. Perquè al cap i a la fi, la documentació que està a les cases de pagès és una petita part de la documentació que trobem als arxius de protocols notariais: testaments, escriptures de compravenda, dots, etcètera.

Abans ja ho he dit, jo he escrit massa. Hauria d'haver escrit menys i de manera més profunda, i segurament en algun punt m'he contradit jo mateix. I és veritat que en algun moment he donat la visió d'una pagesia que viu en un món feliç als se-

gles IX-XI. I això, és clar, no és cert, entre altres coses perquè, com tu saps molt bé, aquesta mateixa pagesia va passar fams terribles. Ara, jo recordo que hi ha un article preciós de Bonnassie que mostra l'existència de dues pagesies o dues cares de la pagesia, que es pot desprendre de la documentació dels segles IX i X: el pagès fotut, oprimit, i el pagès que en la documentació apareix com a millor. Bé, jo simplement el que volia dir és que hi ha aquí un problema irresoluble d'importància: la petita propietat pagesa. Fins a quin punt es pot parlar de propietat en una època en què segurament el concepte en sentit pur és inexistent? Això d'entrada. I després, pagesos que treballessin la terra i no estiguessin obligats a res o a quasi res per la terra n'hi podia haver, però quants? Mai ho sabrem, això.

[P.B.] Si més no, pagaven el delme.

[J.M.S] Home, evidentment que pagaven el delme. I segurament alguna cosa més. A alguna cosa estarien obligats respecte del poder públic o el poder que fos. En aquest sentit, jo no crec en una Arcàdia feliç de la pagesia. La recerca sobre la justícia que hem fet últimament, jo ja no tindrè temps d'escriure-ho, però estic convençut que es pot escriure de nou des de perspectives diferents el que representa i no representa el canvi feudal. La justícia no és literalment com potser la va veure Pierre Bonnassie. Té elements que ens interessa recollir i elements que ens interessa raonar i situar en un altre context. Quan tu mires el conjunt de la documentació d'aquests segles, el concepte de bé públic no desapareix del tot. El concepte d'una justícia pública que té les seves arrels en el baix imperi no desapareix del tot.

[P.B.] De les relacions socials de producció passes a interessar-te per les víctimes de la societat feudal, per la desigualtat dins del món rural, per la justícia senyorial i per la fam. A *La fam al món* (Eumo, 2009) descriuràs les crisis alimentàries que va patir la humanitat des de l'Antiguitat fins al segle XX i n'analitzaràs les complexes causes. Creus que hi ha realment una fractura entre les fams europees premodernes i les fams dels segles XIX-XX en termes de causalitat?

[J.M.S] És clar que les fams modernes i les fams de l'època medieval es produeixen en el context de societats diferents. Per tant, les fams no poden ser exactament iguals. La forma de combatre la fam tampoc pot ser la mateixa. Els recursos de què disposa la societat no són els mateixos. Per tant, jo crec que sí que hi ha diferències. En aquest sentit, és obvi que el mercat té molta importància. Però també és diferent el mercat en el món antic, al medieval i al modern. La part de la producció que circula pel mercat també és diferent. Per tant, el meu llibre és un intent d'explicar les diferències. Reconec que sobre això hi esteu treballant molt i veieu que el mercat ha tingut un paper més gran ja fa 1.000 anys. Bé, és possible que sí. Per mi, aquest llibre va ser escrit amb esperit de combat. Ho vaig fer com a historiador, és clar que sí, però en gran part ho feia amb un esperit de combat. Jo creia que aportava una petita engruna de sorra, una petita pedra en un edifici molt més gran en què hi ha gent que dedica la vida a lluitar contra la fam al món. Jo, com que no em veia capaç de fer-ho i canviar la meua vida, el meu llibre era una contribució. No era res més que això. Per això tampoc hi he tornat i admiro la recerca que esteu fent en aquest sentit i que tu dirigeixes.

[P.B.] I tornem a en Josep Maria Salrach professor. Com era la universitat quan comences a donar classes? Molt diferent de l'actual, no?

[J.M.S] Sí, sí. Des del present, per a qui llegeixi aquesta entrevista, es farà molt difícil entendre aquells moments. Quan jo vaig començar a donar classes a la universitat el primer problema que tenia era la llengua, amb quina llengua havia de donar classe als meus estudiants.

[P.B.] De quins anys parles?

[J.M.S] Jo començo a donar classes l'any 1970. Era possible saltar-te la llei? Sí, era possible. Però t'entenien els estudiants? Aquest era el primer problema. Teníem molts estudiants procedents de la immigració que mai havien tingut classe en català, que tu els parlaves en català i als exàmens t'escrivien «el bisbado». A la pregunta: «Què és el catarisme?», i això no té res a veure amb la llengua, et responien: «En el catarismo había dos principios: Dios y el materialismo histórico». Era per sortir corrent.

[P.B.] Eren grups molt grans?

[J.M.S] Sí, de 200 estudiants. Si volies fer la classe en català, cada dos per tres t'havies d'aturar i gairebé repetir la frase en castellà. Jo vaig acabar fent uns esquemes a la pissarra en què resumia la classe. Arribava a classe un quart d'hora abans que entressin els estudiants i escrivia: 1a, 1b, 1c... Ho escrivia en català i llavors potser feia la classe en castellà, o al revés.

[P.B.] És a dir, estaves fent classes d'història i de català alhora.

[J.M.S] Sí, sí, evidentment. Jo tenia dos grups i vaig decidir un temps fer un curs en català i un en castellà per facilitar que els nois que no entenien el català no deixessin de venir a una Història de la Corona d'Aragó que en realitat era un Història de Catalunya. Perquè en aquella època, no sé si Jordi Pujol ja era president, però recordo que havia dit: «Es pot fer catalanisme en castellà». Jo vaig pensar: intentem això! I recordo que, a l'*Avui*, algú em va posar com un mal exemple i vaig dir: «Prou, tot en català!». Ara, els exàmens eren un desastre. Fins que no van arribar a la universitat les onades d'estudiants preparats a l'escola en català vam patir molt. Això era un aspecte. L'altre aspecte era que nosaltres continuàvem intentant combatre el franquisme, perquè quan va morir el Franco encara hi havia Règim franquista. I vam començar amb el franquisme i després hi havia el postfranquisme. Per tant, les nostres classes havien de tenir un contingut combatiu.

Jo donava classes preferentment a la nit, perquè de dia treballava a l'Editorial Salvat i a la nit tenia estudiants que treballaven. I em sentia molt proper a ells. El cas és que jo recordo perfectament que hi havia policies infiltrats. Clar, som al final del franquisme. I vaig tenir a classe el fill d'un dels germans Salvat, dels propietaris de l'editorial on treballava. Un noi amb corbata, molt ben vestit, fill de l'alta burgesia. Tenia poca relació amb els seus companys, per no dir gens, i es van pensar que era un policia infiltrat i el volien pegar. I a classe jo tenia un corrector de l'editorial que el va salvar de la pallissa. Així anaven les coses.

I evidentment llavors hi havia assemblees de professors per lluitar contra el Règim. Els grisos hi entraven. Això va ser la meua etapa d'estudiant i els primers anys d'ajudant. Hi va haver tantes vagues que en alguns cursos va haver-hi més dies de vaga que de classe. Hi va haver dies que es va desallotjar la facultat perquè van aparèixer notícies o informacions que hi havia una bomba, cosa que potser va ser falsa. I sortíem i fèiem classes als jardins de la Diagonal. Era un altre món.

[P.B.] L'any 1993 deixes la docència a la Universitat de Barcelona i entres a la Pompeu Fabra, de la qual seràs catedràtic d'Història Medieval. Què canvia en la teua vida acadèmica? Què trobes a la UPF que no tenia la UB?

[J.M.S] Em va costar marxar, perquè la Mercè feia classes a la UB i ella no volia que marxés. Però jo vaig pensar, per una banda, que era bo que ella seguís el seu camí i que els companys no ens veiessin com una parella del Departament. No sé si em vaig equivocar. Després ella va tenir la seva malaltia, que abans no es va fer pública li va afectar molt a les classes. Perdia el fil i els metges al principi no sabien el que era. Va ser terrible. De fet, és una malaltia rara de la qual existeix coneixement però no hi ha gaire gent al món que la tingui. Se'n diu paràlisi supranuclear progressiva. Va minant les facultats intel·lectuals de la persona i la persona que la pateix no n'és conscient i els metges tampoc. Com que no coneixen la malaltia, no se n'adonen.

El cas és que jo volia un canvi d'ambient. Havia llegit molt Josep Fontana últimament i sabia que Josep Fontana buscava un medievalista.

[P.B.] Tenies relació prèviament amb el Josep Fontana?

[J.M.S] No, no, havia fet alguna col·laboració amb l'Editorial Salvat i l'havia llegit, però no tenia relació amb ell. En canvi, tenia relació amb historiadors de la meua generació que estaven molt vinculats amb ell: en Jordi Maluquer, el Borja de Riquer, etcètera. I vaig pensar que un canvi d'ambient m'aniria bé. Jo havia estat a França, havia connectat amb els historiadors de l'escola marxista francesa i a la Pompeu Fabra sabia que trobaria alguns historiadors de la mateixa escola com el Fontana, amb els quals potser em podria entendre.

[P.B.] I l'Eva Serra...

[J.M.S] L'Eva Serra, evidentment. L'Eva Serra va tornar a la Central perquè es va sentir estafada, diguem-ho clarament. Fontana va creure que li podia oferir anar allà sense fer classes, sinó només fer recerca a l'Institut Jaume Vicens Vives. I segur que era una bona idea. Però quan va ser allà, els companys s'hi van oposar. Llavors l'Eva es va enfadar i va voler tornar, i ho trobo molt bé.

A mi no em van oferir mai això. A mi em van oferir simplement cobrir la vessant d'Història Medieval perquè no hi havia ningú. I a mi em va semblar que, mentre em deixessin fer Història Medieval, la resta ja... La veritat és que va tenir de positiu que vaig entrar en contacte amb molta gent que treballava època moderna i contemporània, amb els quals vaig poder establir molts intercanvis. Vaig compartir despatx amb Juan Carlos Garavaglia, que era un historiador argentí que venia de París amb una beca europea, que li va permetre portar a la Pompeu Fabra, becats, un estudiant de cada país de l'Amèrica Llatina per fer amb ell una tesi sobre els orígens de l'es-

tat en aquest continent. Vaig tenir el millor curs del meu seminari d'Història de la fam quan vaig tenir tots aquests estudiants junts. Era un diàleg permanent d'una riquesa extraordinària. I tot això em va animar a fer el llibre *La fam al món. Passat i present*. Allà vaig poder establir relacions amb el meu exalumne de la UB, el Joan Pau Rúbies, modernista, que va venir d'Oxford també amb un programa europeu i treballa molt bé sobre el segle XVI.

[P.B.] I encara has seguit fent classes després de jubilar-te i fins fa poc...

[J.M.S] Sí, sí, em vaig deixar atrapar, però és que sempre m'ha agradat fer classes. Ja quan ensenyava a la Pompeu vaig entrar a l'Autònoma, a fer classes a la gent gran, gent de formació molt diversa. I m'ho van proposar els del Col·legi de Llicenciats i vaig dir: ara és l'oportunitat de fer un curs d'Història de Catalunya de l'Antiguitat al segle XXI. I durant tres anys vaig fer un curs complet (150 hores) d'Història de Catalunya. Tinc tots els PowerPoints haguts i per haver per explicar la Història de Catalunya de l'Antiguitat al segle XXI.

[P.B.] M'agradaria, per acabar, referir-me als teus treballs com a editor de fonts documentals. En els darrers trenta anys has dirigit, juntament amb Gaspar Feliu i Ignasi Baiges, *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona* (Fundació Noguera, 1999 i 2010). Des de 2009 has participat, junt amb Gaspar Feliu, en un altre projecte editorial emblemàtic de l'IEC: la *Catalunya Carolíngia*, de la qual ara estàs escrivint un volum introductori d'història política...

[J.M.S] Cert. Es pot dir que en aquesta etapa final de la meua vida com a editor de documents he pogut satisfer un desig que no vaig poder satisfer quan hauria d'haver-ho fet. Amb tanta síntesi no vaig fer treball directe amb les fonts, i això he tingut l'oportunitat de fer-ho de gran. Però ho he fet i n'estic molt satisfet, perquè la lectura directa de les fonts, tu ho saps millor que ningú, dona una visió de les coses molt més rica. Els dos volums impressionants de judicis d'aquesta època són d'una riquesa extraordinària. Aquí caldria que la gent s'hi fiqués a fons i es rellegís els judicis d'aquella època i veuria que la justícia del feudalisme té elements positius molt rics. És a dir, jo crec que el pactisme i la política té els orígens en aquest món. Els segles XI-XII és un període de molta violència, de les querimònies, els nobles no volen la justícia dels jutges, la justícia pública, tot això és veritat. Però com que les lluites no ho resolen tot, acaben apel·lant al pacte, la convenença. I la convenença, en el fons, és l'antecedent de la política, l'origen del pactisme. Allà on no arribem amb la violència, hem d'arribar amb la negociació, i al final la negociació triomfa. I això és la gran herència del feudalisme.

Respecte de la *Catalunya Carolíngia*, quan Josep M. Font i Rius i Manuel Mوندó es varen retirar, en Gaspar Feliu i jo vàrem assumir, a proposta de l'IEC, la direcció de l'obra. De tota manera, qui en sap de documents és el Feliu. El Feliu és un medievalista d'una vàlua extraordinària al nostre país.

[P.B.] Indubtablement.

[J.M.S] I ell ha fet una feina de lectura dels documents, de preparació, etcètera. Bé, ara hem acabat l'edició dels documents. Hi hem afegit un volum novè, perquè

els documents catalans d'abans de l'any 1000 són inegotables. I n'han anat apareixent i, finalment, hem hagut de fer un volum on recollim els documents que no s'havien editat en els volums anteriors. I n'apareixeran més! Als arxius de protocols segur que n'hi ha molts! L'Abadal havia deixat per fer el volum primer, que certament està aquí, però és un conjunt d'articles, no una introducció històrica. Llavors, amb el Feliu ens hem plantejat de fer una introducció històrica. Ell ha treballat sobretot la part social i econòmica i jo la part del poder. Però jo sempre he estat molt dispers i m'he anat retardant massa. Culpa meva. I a més, vaig pensar: la Catalunya carolíngia, si nosaltres ens n'oblidem, ens l'escriuen des d'Espanya, com si Catalunya formés part d'Espanya. Catalunya no en formava part en aquella època, formava part de l'Europa carolíngia, i el problema que nosaltres tenim és que ignorem l'Europa carolíngia en realitat. Hem aprofundit en Catalunya, però no en sabem res de l'Europa carolíngia. Abadal, a *Els primers comtes catalans*, ens va explicar una mica la història de la França occidental, és a dir, de França. Però l'Europa carolíngia és molt més gran. I si tu estudies l'Europa carolíngia des de Catalunya t'adones de moltes coses. Una, que nosaltres no som únics. La nostra evolució es dona a tot l'Imperi, bastant semblant, però també amb diferències. En què es noten aquestes diferències, amb quins ritmes? Jo vaig decidir, una mica pel meu compte –després en Gaspar ho ha acceptat–, que escriuria sobre tot això. Els primers capítols, les primeres 200 pàgines, serien l'Europa carolíngia, i és en el que estic ficat. He escrit un capítol llarg, que és la història del poder en el conjunt de l'Europa carolíngia des d'una perspectiva diacrònica, i una història del poder des del punt de vista del sistema de poder, a Europa, als segles IX-X, des d'una perspectiva més sincrònica. I amb això estic ara.

[P.B.] En total, segons Gaspar Feliu (2020), són 4.956 documents reals, produïts a Catalunya abans de l'any 1000.

[J.M.S] Sí, els editats deuen ser uns 6.000. Abadal, com que va voler dividir els documents per comtats, es va trobar amb un problema irresoluble: molts documents corresponen a diferents comtats. Per exemple, un testament d'un comte el va editar en el comtat on el comte hi té més presència, però en forma de regest apareix als altres comtats, de manera que si sumem tots els documents ens en surten molts més dels reals. El volum nou encara no està editat. L'Institut d'Estudis Catalans el té a la impremta i l'ha de treure d'un moment a l'altre. En aquest volum hi ha tots els documents ordenats cronològicament i numerats.

[P.B.] Per què s'han conservat tants documents dels segles IX-XI a Catalunya?

[J.M.S] Joestic convençut que perquè Catalunya és un país de Dret Romà, del baix imperi. Jo crec que els jutges de Catalunya administren la justícia com ho feien els jutges del baix imperi. Per això, una vegada –passant-me, segons Jean-Pierre Poly–, vaig anomenar la justícia dels segles IX-X com a «justícia d'estat», no en el sentit que Catalunya fos un estat, sinó que la justícia, crec jo, estava inspirada en l'estat romà del baix imperi. Per cert, hi ha un llibre de PUF extraordinari titulat *Le droit et la coutume*, dirigit per la Soazick Kerneis, la dona del Poly, que jo crec que els nostres historiadors del Dret haurien de llegir. Explica com funciona la justícia a Europa a l'alta edat mitjana, fins al segle IX. Està molt bé. Jo crec que quan

els historiadors d'aquest llibre descriuen com funcionava la justícia del baix imperi, funcionava com a Catalunya als segles IX i X.

[P.B.] Tanmateix, és curiós que s'hagin conservat tants documents aquí i al Llenquadoc molts menys de la mateixa època.

[J.M.S] A Itàlia se n'han conservat, per això. Hi ha algun monestir a Suïssa o a Alemanya que en té centenars, una cosa extraordinària. A Catalunya, el sentit de la propietat està molt arrelat. No ho sé. No puc respondre la teva pregunta. A Catalunya, el dret romà per mi té una presència molt gran, potser més que el germànic pròpiament, i ja va a favor de la conservació del document. I existeix, suposo, per tradició, que ve d'època visigòtica o anterior, que tot bé ha d'anar acompanyat de les escriptures corresponents.

[P.B.] I una part d'aquests documents són actes de justícia: querimònies, sentències judicials, arbitratges, acords, resolucions de conflictes, etc. Darrerament, s'ha presentat el segon volum d'un altre projecte de l'IEC d'edició i estudi de fonts en el qual has participat, *Justícia i resolució de conflictes a la Catalunya medieval. Col·lecció diplomàtica. Segle XII*, coordinat amb Tomàs de Montagut, que aplega una selecció dels que ja havien estat editats. Per què són tan importants aquests actes per a la història i específicament per a la història de Catalunya?

[J.M.S] Jo crec que aquests documents de justícia ens parlen molt de la societat de l'època. Ens parlen del Dret, és veritat, ens parlen dels jutges, és veritat, però ens parlen també dels conflictes, dels problemes a l'interior de les famílies, dels testaments, de les propietats, ens parlen de tantes coses que ens posen en contacte amb la societat de l'època des d'una perspectiva que potser no ho havíem fet prou.

[P.B.] Tindrà continuïtat aquest projecte amb el segle XIII?

[J.M.S] No, no, nosaltres ho havíem previst, però vam arribar a la conclusió que això ja seria descomunal perquè, així com la documentació cada vegada es fa més extensa, cada judici és més gran, quan passem al XIII, els notaris escriuen tantes ratlles que se'ns fa pràcticament impossible. Ara jo estic content d'haver-lo allargat al segle XII perquè, en el fons, el que nosaltres hem fet formava part d'un projecte més gran. És a dir, jo sempre havia volgut treballar en la recerca i edició dels documents de justícia d'aquesta època, i va ser una oportunitat d'or que el CSIC de Madrid, sota la direcció d'Isabel Alfonso, volgués dur a terme un projecte d'edició dels documents de justícia del nord peninsular i em demanessin de participar-hi. I jo els vaig dir que sí i hi vaig col·laborar. I el resultat és una documentació de tot el nord peninsular que està penjada al web i de la qual s'ha fet un balanç en una editorial estrangera, on hi tinc un capítol. Jo els vaig dir que a Catalunya hi havia tants documents que sol no podia fer-ho, que havien de buscar la manera que ho pogués fer amb altra gent, i a aquesta altra gent se'ls havia de pagar. No ho vaig aconseguir. La Isabel Alfonso em va dir: «Jo ja faré el que pugui». Vam fer entre tots dos el que vam poder. Vaig aconseguir que l'IEC donés una ajuda, però no per al projecte del CSIC, sinó per fer una edició pròpia en paper.

Lenfocament del projecte del CSIC també era diferent: la Isabel, el Julio Escalona i d'altres el que volien era agrupar la documentació per institucions. Jo tenia una altra idea. Jo estava convençut que la documentació ordenada cronològicament ja ens donaria una certa visió de l'evolució de la justícia. Ells creien que no, que les institucions pesaven tant que distorsionarien la visió general, diacrònica. Bé, es va fer així, però jo vaig convèncer el Tomàs de Montagut i l'IEC que m'ajudessin per fer el projecte d'ordenar-la cronològicament.

[P.B.] Diuen que no hi ha medievalista català que no hagi publicat un treball d'edició de fonts, i potser això té alguna cosa a veure amb l'excel·lent riquesa del patrimoni escrit i documental que conserva Catalunya. No obstant això, els que ens dediquem a la docència universitària sabem que el període medieval no és dels que més interessa als estudiants, sobretot si el comparem amb l'Antiguitat. Creus que, a diferència dels arqueòlegs, els historiadors no hem sabut prou «vendre el producte», és a dir, despertar l'interès dels estudiants per les extraordinàries fonts del període medieval?

[J.M.S.] No, no. Jo crec que els medievalistes en sentit estricte hauríem d'entendre o acceptar que la nostra disciplina ha de ser minoritària. Passar-se una gran part de la vida a l'arxiu o a casa amb l'ordinador i amb els documents, poca gent pot sentir una vocació tan gran per fer-ho. Sempre hi haurà bons medievalistes vocacionals que faran aquest sacrifici de passar-se una gran part de la vida com una vida de monjo. Però això ha de ser minoritari.

[P.B.] És també un problema de la paleografia i del llatí?

[J.M.S.] De la paleografia i del llatí com a primera dificultat, i segona perquè és un tipus de vida que no té l'atractiu del contacte amb la natura, d'anar al camp, a excavar, fer el treball arqueològic en grup. Jo crec que l'arqueologia té un atractiu que el treball amb la documentació no té. I per altra banda, el domini de l'arqueologia també proporciona als arqueòlegs un front de treball molt ampli, perquè hi ha arqueologia industrial, arqueologia antiga, etcètera. I els ajuntaments possiblement també els donen feina. Ara, ens hem de fer la idea de preparar pocs medievalistes i molt bons. Jo crec que això és millor que ho pensem així. I la societat segurament no necessita molts medievalistes. En necessita pocs, però bons.

[P.B.] I per acabar, ja en el tercer any de la IA, els professors universitaris tenim molt clar que, si bé potser no acabarà amb la nostra professió, sí que la canviarà profundament, obligant a redefinir moltes de les nostres tasques. D'entrada ja està tenint impacte en la docència i els sistemes d'avaluació. Creus que la IA acabarà amb l'ofici de l'historiador?

[J.M.S.] Em sembla que no. Jo crec que la intel·ligència artificial permetrà a l'historiador disposar de molta més informació i amb més facilitat. Abans consultàvem enciclopèdies que ens ajudaven i anàvem als llibres, evidentment. Era una ajuda important i ràpida. Jo recordo el meu cap de l'Editorial Salvat, en Ramon Garrabou, professor d'Història Econòmica, que em deia: «Jo veig a la Facultat com el doctor Jordi Nadal a vegades prepara la classe amb l'Enciclopèdia Britànica». I és veritat,

a l'Enciclopèdia Britànica hi ha bons articles d'autor, com a l'Enciclopèdia Italiana. Jo recordo una gran historiadora italiana dels anys 1940-1950, la Gina Fasoli, escriure articles llarguissims i molt bons. Bé, les enciclopèdies s'han mort pràcticament i ara tenim Google. Consultem Google certament. Jo el consulto. Ara, no te'n pots refiar. A vegades et dona una informació bona, a vegades no. N'has de saber; si no, no val la pena que ho consultis. A més, veus que hi ha contradiccions. Per tant, el recurs del llibre sempre existirà. Amb la intel·ligència artificial és possible que també passi una mica això. Va acumulant informació, cada vegada més correcta, i et proporcionarà molta informació. Jo no sé si la capacitat d'interrelacionar aquesta informació i elaborar idees i fer interpretacions ho farà la IA o l'historiador aquí seguirà tenint un camp molt ric per córrer. Tot i que en el moment que l'historiador les haurà formulat la IA ho copiarà, això és veritat.

[P.B.] Per tant, segueixes pensant que l'historiador és necessari...

[J.M.S] L'historiador és necessari. I l'historiador professor universitari és imprescindible. El contacte amb la IA no és un contacte amb una persona. I el professor universitari ha de ser un humanista, una persona oberta, amb capacitat de diàleg, i sobretot amb vocació d'ajudar els seus alumnes. Que no tots ho hem sabut fer, això. I a vegades no ho hem fet bé. Però s'ha de fer. Sovint no ho veus fins al final de la vida. M'he equivocat amb això, m'he equivocat amb allò. Aquest alumne no em pensava que arribaria on ha arribat. És així. Som humans.

[P.B.] Josep Maria, en nom de l'equip de *Recerques*, t'agraeixo molt que en aquests moments hagis acceptat fer aquesta entrevista.

[J.M.S] T'agraeixo molt que hagis vingut. Moltes gràcies a tot l'equip de la revista.

